

A MAGYARIDŐ VÉGE

Édesapám, Maros János naplója

Édesapám 1944 októberében naplót kezdett írni, a továbbiakban ennek a szövegét közlöm. Eleinte dátum nélkül írta, egy idő után azonban már pontos dátummal ellátva kerültek be a bejegyzések, melyek a vasútállomás békés átvételéről, a gombosi frontvonalról, valamint a partizánok és az oroszok bevonulásáról és a hatalomátvételtől szólnak. A naplóból kiderül, hogy az egész folyamat, az alkalmazottak és a nép részéről is, incidens nélkül zajlott le.

Alább kivonatossan közlök részleteket a naplóból. Lábjegyzeteket iktattam be, és a durvább helyesírási hibákat kijavítottam.

1944. okt.... [1] Ezen az estén apuka¹ kijelenti, hogy ha ő fiatalabb lenne, bizony ezeket a háborús eseményeket naplószerűen lejegyezné. Milyen szép lesz majd 10, 20 év múlva az öregedő napokban elővenni és lapozni a múlt válságos és szomorú napjainak eseményeit, történeteit. Elhatároztam, hogy én is jegyezni fogom a magam részére és azoknak, akik elmenekültek és itt hagytak mindent, félve a jövőtől, és nem tudni – most még nem – jól választottak-e? Ők elmentek, ki tudja, most merre vannak, élelem, pénz, lakás, ruha nélkül, tele sírással, bánattal a szemükben, szívük itt maradt, bútoraikra, állataikra gondolva.

Kezdem először az események sorrendjében.

1944. okt. 2. Aznap éjjel semmire sem gondolva aludtunk el. Pontosan éjfélkor anyuka és Éva² bekopog a szobánkba, hogy azonnal öltözzünk, mert most dobolják, hogy mindenki meneküljön. Ijedten ugrottunk ki az ágyból. Igaz lehet-e, mi történhetett, és percekig nem tudtunk egy mozdulatot sem tenni. Azután a nagy veszélyre gondolva hamarosan magamra kapkodtam a nadrágot, cipőt és köpenyt. Milyen veszély lehet, és hol lehet az ellenség? Telefonon felhívtam az állomást, ahol a Gyuszi – az öcsém – volt távirászk szolgálatban. A válasz az volt, hogy az oroszok valahol Nagybecskerek táján átjöttek a Tiszán, és gyorsan nyomultak előre. Kétségbeesetten sírt mindenki, feleségem, Márika³, Éva, Anyuka. Egymásra meredve haboztunk, gondolkodtunk, mérlegeltük az eseményeket. Menekülni?! Most ősz van, és már tíz napja esik az eső. Borzalmas tépelődés és töprengések percei tépték, szaggatták idegeinket. Fáztunk és borzongtunk az iszonyatos, ránk leselkedő bizonytalan

¹ Apuka – Komáromi István, édesanyám apja

² Anyuka – Komáromi Istvánné (Katalin) édesanyám anyja és Éva – édesanyám legidősebb leánytestvére

orstól. Mit tegyünk? Ez a kérdés vibrált mindenki szemében fagyosan és didergően. Én kimentem az utcára, habár az utcán 8 óra után tilos volt tartózkodni, de most nincs törvény és szabály. Az utcán lassan, szemerkélő esőben a villanylámpa fényében a postamesternőt ismertem fel. Ők is pakolnak, és reggel utaznak. Közben Apuka is megjött a községházáról. Közvetlen veszély nincs, nyugtatott meg. De az asszonyokat nem lehetett könnyen megvigasztalni. Pötykös⁴ tért meg leggyorsabban a bátorságához. Már mosolygott és nevetett is. Lefeküdni azonban nem akart. Végül megegyeztünk, hogy felöltözve fekszünk ágyba. Így beszélgettünk, nyugtattuk egymást, míg anyukáék szobájában még mindig nagy járkálás volt.

Majd reggel, ha kivilágosul, mindent másképpen látunk. Sietek elaludni, mert reggel szolgálatba megyek, és ki tudja, mi vár rám. Elaludni nem volt könnyű dolog. Rémes álmom volt, és másnap reggel fáradtan ébredtem. Az eső még mindig esett. Az állomáson már a tanítónők nagy bánattal és apró gyermekek síró, rázkódó testtel búcsúztak rokonaiktól.

Pötykössel három nagy ládát teliraktunk a legszükségesebb holmikkal, amit magunkkal viszünk. Kocsit keríték, én pedig kimegyek szolgálatba. Az állomáson könnyes, síró, gondterhelt emberek sietnek, rohannak. Az első vágányon van három nyitott teherkocsi, abba a főnökék és Bélicaiék⁵ rakják be bútoraikat, állataikat. Bedéék, Böröckieiék, Árvaiék mindmind pakolnak sietve. Két vonat áll benn az állomáson. Mindkettőnek már rég el kellett volna mennie. Fél tíz óra körül a forgalmi főnök telefonon ad utasítást, hogy mindenki marad a helyén, és a rendes forgalmat fel kell venni és lebonyolítani. A zombori vonat elkészül az indulásra. Egyenként búcsúzkodunk. Először a Gyuszi, azután Kató és Rózsi,⁶ majd Édesanyám. Közben az utasok is állandóan sürgetnek, hogy nekik is sürgős dolguk van odahaza, mire várunk még, fenyegetően, idegesen zúgolódnak. De nem lehet, még a Piri⁷ hátra van, de végre ő is megérkezik. Beszállás, rövid búcsúzás, és hosszú integetések után elmegy a zombori vonat. Közben megérkezett a kocsi a három rozoga ládával. Azt is nehezen feldobáltuk a vagon tetejére. Takács Pityu Zomborból telefonál, hogy ne gondolkodjunk, hanem minél előbb menjünk, mert már késő lehet. A forgalmi főnök elrendeli a végleges kiürítést. Másik vonat már nincsen. Újpalánkáról és Zomborból kell hogy jöjjön a kiürítő vonat. Megérkezik Pötyi is a faluból egy kocsival. A torkom összeszorul, és a meghatottságtól a szeme tele van könnyel: „Én veled maradok, de úgy szeretnék itthon is maradni” – csillogják könnyes szemei szomorúan. Megöleljük egymást forrón, és egymásra nézünk kérdően – menjünk-e, maradjunk-e, száz itt a kérdés, csak a Jóisten megsúgná a helyes gondolatot. Maradunk, döntöttem, Pötykóst féltve, és boldogan visszamegy a kocsival, én pedig Gyuszi öcsémmel nehezen kirakom a ládáimat. Este hat óráig még mindig nem jön a vonat. Kilenc óra lett, mire Szond⁸ felől megérkezett a kiürítővonat, mellyel Cservenkán

³ Márka – édesanyám idősebbik nővére

⁴ Pötykös – édesanyám apám által használt beceneve

⁵ Lehetséges, hogy a számomra ismeretlen neveket nem tudtam pontosan átírni, mert a kézirat olvashatósága megromlott.

⁶ Gyuszi, Kató, Rózsi – apukám testvérei

⁷ Piri – édesapám húga

át kellett volna Szabadkáig a vonatot kiüríteni. A mozdonyvezetővel közöltem a programot. Erre ő egy szenvedélyes örült mozdulattal földhöz vágja a sapkáját: „Mi van a családommal Újpalánkán, én egy tapodtat sem megyek” – toporzékol. Végigmegyek a vonaton, megkérdezem, hogy ki tud mozdonyt vezetni. Természetesen senki sem tud. Két órán át keressük a módot a vonat továbbítására, letartóztatjuk a mozdonyvezetőt. Eközben a fűtős is megszökött. A palánkai vonatról még semmi hír. Ellenben hír érkezik, hogy Cservenka felé a vonat nem mehet már, a palánkai vonatot pedig felrobbantották. Újra hívjuk a mozdonyvezetőt, hogy lássa be, haza már úgysem mehet. Ő csak jajveszékel, de most már vállalja, hogy az egyetlen úton visszaviszi a vonatot Zomborba. A gép elmegy az állomásra, és az I. vágányról felveszi a kocsikat. Eközben az állomásfőnök tépi le a távírdagépeket, szekrényeket, és cipeli a vonatba. Tizenegy óra körül elkészül a vonat, még búcsúzásra sem gondol senki, csak menekülni, menekülni a talán sokkal rosszabb, ismeretlen sors felé. A vonat lassan elindul, elcsukló kiáltások: „Szervusz, Jancsikám”, „Isten veled, Maros úr”, „Szerencsés találkozást” – és a vonat lassan kiszalad...a váltókon zakatol keresztül... Csend lesz, nagy csend, a szívemben a zokogó búcsúszavak lassan elhalkulnak: – Isten veletek, találkozunk-e még? Ki tudja? Megüresedett lélekkel lassan visszaindulunk a forgalmi irodába. Összehívom az itt maradottakat. Beszélgetünk. Vajon milyen sorsot választottunk? Azt hisszük mindannyian, hogy jól tettük, hogy maradtunk. Az oroszokról már sok rosszat hallottunk és olvastunk. Bízunk benne, hogy az csak a németek rosszindulatú propagandája volt. És elindulunk a holdvilágos éjszakában gazdátlanul haza.

Kis Pötykösöm várt már szívszorongva. Hogy örültünk egymásnak, milyen jó most egymás mellett!

1944. okt. 23-án Szolgálatban vagyok. Mi, az itt maradt vasutasok éppen úgy járunk szolgálatba, mint azelőtt. Az altisztek söpörnek, takarítanak, én és Bokor főtiszt látjuk el a forgalmi, illetve a telefonszolgálatot. Moldoványi Miskát a Timár János kéri a postai központra. Moldoványinak két politikai biztost kéne elvinni Szondra. Miska vállalja, de nem Szondra, hanem Bácsordasra⁹ vitte őket. Én kerékpárral lemegyek az Óállomásra¹⁰, hogy szüleim lakásán körülnézzek, mit menthetek meg a számukra.

A Feketics pályamester beszél az ablakon, hogy a csárdánál jönnek át a németek Horvátországból. Elmentem a szivattyúházakhoz a Duna-partra. Három-négy robbanást visszhangoznak az erdői hegyek. A horvát oldalon csónakokat látunk. A csárdától érkező embereket megkérdezzük, hogy mi újság. Körülbelül harminc német usztasa jött át fosztogatni, és átvitték az összes csónakot, hogy még többen átjöjjenek, a kézigránatokkal és aknákkal pedig halat robbantottak. Este öt óra felé hazakerékpároztam. A rádió bemondja, hogy meghalt Rommel, az afrikai hős, az oroszok elfoglalták Zombort, Cservenkát.

⁸ Ma Sonta

⁹ Ma Karavukovo

¹⁰ Óállomás, néhol Öregállomás – Valójában ez volt az első állomása Gombosnak, ahonnan kezdetben a vonatok nekiindultak a dunai átkelőhelynek.

1944. okt. 24-én Reggel kilenc óra tájban Pötykössel elmegyünk Piri és Kató lakására, hogy az ott maradt holmit hazahozzuk. A Községháza előtt most láttuk először a „Národná Vojszká”-t¹¹. Az egyikén fehér nadrág, pulóver és kozák sapka, a másikon fekete köpeny, ezüst gombokkal és hajtókáján vörös csillag volt. Mindkettőnek fegyver volt a vállán. Az egyik talán 14 éves lehetett. Pötykös kissé meg is ijedt, mikor előttük mentünk el.

A lakásban kevés holmit találtunk. Hazaérve nekifogtunk, és lefejtettük a bort. Egész nap a rádió híreit hallgattam. Az oroszok már Baját, Nyíregyházát is elfoglalták. A londoni rádió mondják, hogy állítólag Kállay [volt] miniszterelnök intézett szöveget a nemzetnek, melyben a szövetségesek oldalára való átállásnak a döntő pillanata érkezett el. A faluban híre jár, hogy Dálya irányából egy hatalmas német hadsereg kel át a Dunán. Erre a jugoszláv zászlókat beszedik, talán már harmadszor. Igen, mert Dernyén¹² is ki volt tűzve a zászló, és egy német tehergépkocsiról nehéz géppuskával belelövöldöztek az ilyen házakba. A község fél most már kitenni a zászlót.

Délután dobolnak: „A Jugoszláv Felszabadító Parancsnokság” közli a lakossággal, hogy a fegyvereket be kell szolgáltatni, lopás, rablás és öldöklés főbelövással lesz büntetve.”

Ma tudtam meg, hogy a két ember, akit Moldoványi vitt el Bácsordásra, és politikai biztosságnak mondották magukat, kémek voltak Németország javára. A Miska elbeszélése szerint mielőtt Bácsordásra értek volna, 8-10 fegyveres vörös csillagos ember rohant rájuk. A kémek eldobták fegyvereiket, és kezeiket felemelve elkísérték őket Miskával együtt. Miskát később elengedték. Ma elfoglalták Kiskunfélegyházát. Szálasi Berlinben járt segítségért. Budapesten mozgósítás van. Az oroszok Bezdánnál akarnak a Dunántúlra betörni.

1944. okt. 25-én Gyönyörű napsütéses őszi reggel van. Újra szolgálatba megyek. Az állomáson a víztorony előtt vasutas csoport ül. Beszélgetnek, vitatkoznak. Az éjjel valaki feltörte a víztoronyban levő anyagszertárt, és több értékes holmit lopott el. Moldoványi a forgalmi irodában fekszik, és még most is sápadt az ijedségtől. Azt mondja, ez volt a legdrágább fuvarja, mert itt a bőrét mentette meg.

1944. okt. 26-án Ma reggel pálinkafőzés van. Kilenc óra körül kimegyek az állomásra, mert tegnap jelentették, hogy ma délelőtt egy mozdony jön Zomborból. Szond bemondja, hogy eljött a mozdony. Kimentünk a térre, és három védőkocsi, mozdony és egy utánfutóval megérkezett a várva várt első vonat. Már nagyon vártuk. Meg is érkezett ránk meredő golyószórókkal és puskákkal. A mozdony tele volt zombori szerb vasutasokkal. Lemandics, Vujkovic stb. (Apámnak ismerős kollégák. – A szerző megjegyzése.); az utánfutó kocsiban 15-20 partizán vörös csillaggal. Leszálltak, és üdvözöltük egymást. Felszólítottak, hogy a kellemetlenségek elkerülése végett a sapkáról vegyem le a magyar koronát, és minél előbb tűzzük ki vagy a jugoszláv, vagy bármilyen vörös zászlót. Ki is tűztünk hamarosan egy kis piros jelzőzászlót. Az érkezők nagyjából átvizsgálták az állomást, és minket megnyugtattak,

¹¹ Národná vojszká. Helyesen: Narodnooslobodilačka vojska. A titói hadsereg hivatalos neve. Hivatalos magyar elnevezése: Népfelszabadító Hadsereg.

¹² Ma Deronje

hogymint az oroszok, sem a partizánok nem rabolnak ki semmit. Megnyugodtunk, mert hiszen tényleg még csak nem is hallottuk, hogy valami legcsekélyebb is történt volna a rendzavarás terén. A telefon csengésére jelentkezem, és Mitsuo vonatőr jelenti, hogy Gombosra ezrével érkeznek az oroszok. A mozdony 12 órakor visszament Zomborba.

Most nekünk haza kellene menni a faluba ebédelni. Hatan, heten gyalog indulnak, én kerékpárral útnak indulok. Egészen a faluig nem találkoztam velük, csak messziről láttam, hogy karavánszerűen haladnak az országúton le a Duna-part felé. Hazaértem, bekopogtam, és Pötykös, féltve, örömmel ugrott a nyakamba. Örült, hogy visszatértem. Még be sem csuktam a kapun az ajtót, egy orosz rohan be utánunk nagy hanggal. Kezet fog mindkettőnkkel, és a biciklire mutogat. Pötykös valamit megért belőle, hogy el akarja vinni, de majd vissza fogja hozni.

Szívesen adtuk oda neki. Alig hogy elment, egy másik orosz katona jött, és szintén oroszul beszélt. Nehezen, de megértettük. Azt akarta tudni, hogy az előbbi katona kérte-e a biciklit. Megnyugtatóan, hogy majd vissza fogja hozni. Rövidesen újra kopogtak a kapun. Most egy partizán lépett be, szerbül beszélt, és csak a motorbicikli szót értettem meg belőle. Hamarosan Apuka is előkerült, és mondta, hogy bizony a motort széjjelszedte, és jelenleg nincs használható állapotban. Közben még érkezett három-négy partizán. Apukának össze kellett állítania a motorkerékpárt. Közben szüntelenül egymás után sok-sok kocsit vonult át a falun. Valamivel később a gombosi partizánok vezetője jött be, hogy most itt az oroszok vannak, és más, mint orosz, a kerékpárt el nem viheti. A kerékpár meg volt mentve. A dobszót is meghallgattuk:

„Mindenki köteles még a mai napon fegyvereit és rádióit beszoalgtatni!!!”

Nyomban leszereltük, átvittem, és én segítettem a községházán a 78 rádiót nyilván tartásba venni. A községháza ablakán át is még mindig láttam, amint hatalmas ágyúkat vontatnak nehéz igáslovak. Már sötét volt, mikor hazaértem.

Most már itthon megnyugodtunk, a bevonulás megtörtént. Senkinek semmi baja, minden a legnagyobb rendben van. Az oroszok senkivel sem törődnek. Messziről orosz énekeket, katonadalokat hoz felém az őszi szél, az orosz puszták éneke a gombosi házak között zeng.

Egy eltévedt ágyúgolyó a Bálinték kertjében szántott mély gödröt. Este van már, csak a szél rohamozza a fák sárguló leveleit. A téli konyhában Pötyi és Mária meleg ingeket varrnak, mert az a hír járja, hogy az érkező oroszok átvonulnak a Dunán. Ez nem mehet harc nélkül, mert a horvát oldalon az erdői hegyekben állítólag még sok német ágyú torka mered szegény falunk felé. Félnünk, hátha harc lesz, és akkor a mi falunk bizony sűrűn kapna a német ágyúok szájából pusztító és gyilkos gránátokat. A Jóisten talán megsegít.

Nyolc óra. A bicikli még nem érkezett vissza. Holnap mit hoz a balsors?

1944. okt. 27-én Reggel még ágyban voltam, s ott mondták az újságot, hogy az éjszaka orosz katonák lerészegedtek, és pénzt, értékeket követeltek, egyes helyeken pedig a nőket üldözték. Nem tudom, talán túlzás, amit mondanak. Dobilással közhírré teszik, hogy délután három órára minden házból egy férfi jelenjen meg a községházánál tájékoztatás végett, és hogy ki kell tüzni a jugoszláv vagy a szovjet zászlót. Mária két vörös ótágú csillagot

varrt a jugoszláv zászlóra, és most már azt lengeti a szél. Három óráig több partizán és orosz katona látogatott be. Az egyik orosz katona dühösen leszaggatta a telefont, és azt mondta, hogy vigyük azonnal a község házára, azután benézett a raktárba, miközben mondta, hogy ne féljünk semmit. Három órára egybegyűltünk a község házában.

Egy Branko nevű egyén, a gombosi partizánok vezetője, aki képviseli a falut, tolmácsolta az orosz parancsnak, egy ezredes rendelkezéseit:

Most már nincs burzsuj és nincs úr, most már mindenki egyenlő – mondta. Egyenlő a magyar, a szerb, a horvát, csak a német, természetesen, nem. Az itteni parancsnokság sajnálja, hogy itt kell hogy maradjanak. Rendnek kell lennie a faluban. Orosz katonának nem eshet baja, mert egyért száz fejet vesznek. Senki semmit el nem vihet a parancsnokság tudta nélkül. Branko becsületszavával biztosította a falu népének, hogy mindent megtesz a falu érdekében, pedig oka volna rá, hogy ne tegye, mert a magyarok sokat meghurcolták és üldözték, sőt a helyszínen egyéni ellenségének is kijelentette a sokaság előtt, hogy ő jóval fog fizetni vissza azért, amit tettek vele, és ha teheti, rejteni fogja. Mindenkinek tetszett Brankónak ez a nemes ígérete. „Éljen Sztaljin és éljen Jugoszlávia” szavakkal, amit a tömeg is harsogott, véget ért az eligazítás.

Nagyon megnyugodva tértünk haza. Hisz az oroszoknak sem szabad főbelövés terhe mellett senkit sem bántaniuk. Ha rá is fogja valakire a puskáját, az csak ijesztés lehet. Pötykös is nagyon megnyugodott, habár ő igen nyugtalan.

Este ismét két orosz bejött a boltba, és tíz kis üveg kölnit vásárolt meg. Most kaptuk az első szerb pénzt, 10.500 Dinárt.

Az este ismét a varrógép csattogása álmosít el bennünket.

1944. okt. 28-án Alig világosodott ki Gombos felett a hajnal, megkezdődött az erdői oldal ágyúzása. Rossz érzéseket, félelmet ébresztettek bennünk ezek a hatalmas közeli ágyúdörgések. Egyet-egyét vissza is lőttek a németek. Eltalálták a Kac fakereskedőnek az istállóját, ami összedőlt. Dél felé már egy jó ideje elhallgattak az ágyúk. Pötykös megjegyezte: „Úgy látszik, már vége a lövöldözésnek” – és pukk... hatalmas dörrenés a túlsó oldalról, ijesztő süvítés a levegőben, és a falu aljában robbant a gránát. Nem egy, hanem 8-10 is.

Ebédre négy csirkéből paprikást főztünk, gondolva arra, hátha a hadseregek elviszik, hát együnk mi is. Holnap négy kacsát sütünk le, mert hátha lövöldözik a falut, és el kell menekülni, hogy legyen mit ennünk. Erősödő repülőzúgásból nyolc orosz repülőgép válik ki a magasan szálló felhők közül. Alig tűntek el, földet rázó hatalmas robbanások hallhatók Vukovár felől. Délután vadul száguldó lovasok vágatnak az utcán keresztül. Holnap vasárnap van. Éva szüntelenül a férjét, Miskát várja haza, aki a fronton van. Hátha valahogy gyalog hazakeveredik. A vasárnap tán őt is meghozza – reméli.

1944. okt. 29-én Pötykössel még ágyban voltunk, és ott tudtuk meg a nagy bajt. Évákék üzletét az éjjel feltörték, és nagy károkat okoztak a betörők.

1944. okt. 30-án A mai napon az oroszok minden levélpapírt és képes levelezőlapot 175 Pengő értékben szerb Dinárral fizettek. Pénzünk rengeteg volt, az egyiknek a két öklébe nem fért bele a sok-sok papírpénz. Délután lementünk Menráth Janival a szőlőbe, mert az a hír

Az Öreg állomás az átvétel után, háttérben a győztesek lobogója és képe

járta, hogy ott egy üteg telepedett meg. A Nagymamát is meglátogattuk. A szőlő mellett néhány fűzfa alatt jól elrejtve ágyú simult bele az árnyékokba. Csövével az erdői várat vette célba.

Este bezárkóztunk a kisszobába. Csendben olvastunk és varrtunk. Egyszerre csak a háború zaja kopogtat valahol a Duna felől. Sűrű és hosszú géppuskasorozatok zavarják meg az est csendjét, és most, hogy ezeket a sorokat írom, már ágyúdörgés remegteti az ablakot...

Álmosak vagyunk, és ágyúzaj kísért bennünket ágyba...

Mint látjuk, a Napló nem csupán az állomás átadásáról szól, hanem a faluban lejátszódó csendes és békés hatalomátvételtől is, így fontos tanúja az akkori gombosi eseményeknek.

Templom, melynek szétlőtték a tornyát